

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ АГРАРНИХ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА НАУКОВА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКА БІБЛІОТЕКА**

БУРЛАК ГАННА ВІКТОРІВНА

УДК [634.8:663.2+477.74](001.89) «Таїров» (1859/1938)

**ПРОФЕСОР В. Є. ТАЇРОВ (1859–1938) – ВЧЕНИЙ ТА ОРГАНІЗАТОР
ДОСЛІДНОЇ СПРАВИ У ВИНОГРАДАРСТВІ УКРАЇНИ**

07.00.07 – історія науки й техніки

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук**

Київ – 2020

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Інституті історії аграрної науки, освіти та техніки Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки Національної академії аграрних наук України

Науковий керівник: доктор сільськогосподарських наук,
доктор історичних наук,
професор, академік НААН
Вергунов Віктор Анатолійович,
Національна наукова сільськогосподарська
бібліотека НААН, директор

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, старший науковий
співробітник
Гамалія Віра Миколаївна,
Державний університет інфраструктури
та технологій МОН України, завідувач кафедри
філософії та історії науки і техніки

кандидат історичних наук, доцент
Глоба Ольга Федорівна,
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний
педагогічний університет імені Григорія Сковороди»
МОН України, доцент кафедри біології та методики
навчання

Захист відбудеться «31» березня 2020 р. о 12-00 год на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.373.01 у Національній науковій сільськогосподарській бібліотеці Національної академії аграрних наук України (03127, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 10, читальний зал).

З дисертацією можна ознайомитися в Національній науковій сільськогосподарській бібліотеці Національної академії аграрних наук України (03127, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 10, читальний зал).

Автореферат розісланий «29» лютого 2020 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат історичних наук

Т. М. Підгайна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. За сучасних умов державотворення в Україні важливим є перегляд її культурно-просвітницької спадщини, в тому числі критичне переосмислення напрацювань вчених для визначення подальших шляхів її розвитку. Сьогодні в умовах євроінтеграції особливо актуальним постає вивчення попередніх етапів еволюції галузевої наукової думки, що є цінним для ефективного функціонування аграрного комплексу країни.

Створення наукового підґрунтя становлення виноградарства і виноробства пов'язано з іменем видатного вченого, організатора сільськогосподарської дослідної справи у виноградарстві України у другій половині XIX – 30-ті роки XX ст., доктора сільськогосподарських наук, професора, віце-президента Постійної Міжнародної комісії з виноградарства в Парижі (1903–1938 рр.), засновника першої в Російській імперії Виноробної станції Василя (Васила) Єгоровича (Геворковича) Таїрова (Таїряна) (1859–1938).

Науково-організаційна діяльність В.Є. Таїрова сприяла відновленню площі виноградників у період філоксерної інвазії та започаткуванню технології щепленого розсадництва на підставі вивчення підщепних сортів, створення їх сортименту та дослідження афінітету підщеп та прищеп. Багаторічні науково-практичні дослідження вченого втілились у формуванні наукових засад галузі, які наразі розвиваються у вимірі сучасних принципів ефективного виноградарства та якісного виноробства. Досить зазначити, що у 1913 р. площа виноградників колишньої Російської імперії складала 54,3 тис. га, із встановленням радянської влади у 1921 р. – вже 132 тис. га, причому значна частка цих насаджень була закладена вітчизняним щепленим садивним матеріалом, отриманим за технологіями, розробленими і впровадженими В.Є. Таїровим.

Виноградарство і виноробство є однією з головних бюджетоутворюючих складових вітчизняного аграрного комплексу, тому в умовах сьогодення постає необхідність в неупередженому аналізі її розвитку в другій половині XIX – 30-ті роки XX ст. та визначити місце і роль В.Є. Таїрова у цьому процесі, що важливо при проведенні моніторингових досліджень та розробці стратегій функціонування галузі.

У цілому наукова й організаційна діяльність вченого в галузі експериментаторства у виноградарстві і виноробстві з позицій історичної об'єктивності не досліджена, потребують комплексного аналізу його творчі здобутки та висвітлення їх у спеціальній літературі для подальшого використання у сільськогосподарській практиці України.

Усі ці аспекти зумовлюють актуальність дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до загального напрямку наукових досліджень Інституту історії аграрної науки, освіти та техніки Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки Національної академії аграрних наук України (ННСГБ НААН) і є складовою частиною наукових тем: «Концептуальні та

методологічні основи науково-інформаційного забезпечення інноваційного розвитку аграрної науки в умовах євроінтеграційних процесів» (номер державної реєстрації 0116U002099) і «Методологічні та організаційні засади управління системою інноваційно-інвестиційного розвитку аграрної науки: історико-концептуальний аспект» (номер державної реєстрації 0116U002103).

Мета і задачі дослідження. Мета роботи полягає у проведенні цілісного історико-наукового аналізу та комплексній оцінці теоретичного і практичного внеску професора В.Є. Таїрова у розвиток вітчизняної науки про виноградарство, виноградне розсадництво та виноробство у другій половині XIX – 30-ті роки XX ст.

Для досягнення вказаної мети були визначені такі основні задачі:

- проаналізувати стан наукової розробки теми дослідження, рівень його джерельного забезпечення, обґрунтувати методологічні засади;
- визначити основні етапи становлення й розвитку виноградарства і виноробства у північному Причорномор'ї та особливості періоду кінця XIX – 30-ті роки XX ст. як умов репрезентації творчого доробку В.Є. Таїрова;
- встановити чинники, які вплинули на формування наукового світогляду вченого;
- розробити періодизацію його науково-організаційної діяльності;
- висвітлити діяльність ученого в Міністерстві державного майна та Комітеті виноградарства Імператорського товариства сільського господарства південної Росії;
- систематизувати наукову спадщину В.Є. Таїрова, визначити пріоритетні розробки, обґрунтувати їх значення для розвитку виноградарства і виноробства на сучасному етапі розвитку галузі в Україні;
- охарактеризувати роль професора В.Є. Таїрова в організації вітчизняної сільськогосподарської дослідної справи у виноградарстві;
- визначити перспективи використання наукового спадку та ідей В.Є. Таїрова у сучасному виноградарстві і виноробстві.

Об'єктом дослідження є становлення і розвиток вітчизняної дослідної справи у виноградарстві наприкінці XIX – 30-ті роки XX ст.

Предметом дослідження є життєвий та творчий шлях, науково-дослідна й громадська діяльність професора В.Є. Таїрова, його напрацювання в галузі виноградарства, виноградного розсадництва і виноробства.

Хронологічні межі дослідження зумовлені роками життя професора В.Є. Таїрова (1859–1938). Особливу увагу зосереджено на дослідженні періоду його активної науково-дослідницької діяльності, що охопив 1884–1938 рр., при цьому нижня хронологічна межа позначає час виходу перших наукових праць, а верхня – смерть вченого. Разом із тим при відображенні передумов дослідження культури виноградарства та впровадження наукових розробок ученого після його смерті проаналізовано деякі події як попередніх, так і подальших років.

Територіальні межі дослідження визначені регіонами проживання та діяльності В.Є. Таїрова. Біографічні періоди географічно окреслені територією сучасної України – Одеса та Одеська область; а також Вірменії – с. Великий Каракліс, м. Єреван; Росії – Санкт-Петербург, Москва; Західна Європа – Німеччина, Австрія, Франція. В окремих випадках, з метою висвітлення історії становлення й

подальшого розвитку вітчизняного дослідництва з виноградарства, виноградного розсадництва та виноробства виходили за означені географічні межі.

Методи дослідження. Теоретико-методологічні засади дисертаційної роботи ґрунтуються на загальних принципах історичного пізнання: історизмі, науковості, об'єктивності, комплексності джерел, системності, наступності, багатофакторності та всебічності. Важливими шляхами розв'язання завдань дослідження є використання загальнонаукових (аналіз, синтез, класифікація), міждисциплінарних (структурно-системний) та історичних (ретроспективний, проблемно-хронологічний, порівняльно-історичний, описовий, періодизація, біографічний) методів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у вирішенні низки завдань щодо розкриття науково-практичних здобутків В.Є. Таїрова окресленого періоду:

- *систематизовано* джерельний матеріал за темою дисертаційної роботи, що дозволило відтворити цілісну картину становлення й розвитку вітчизняного дослідництва з виноградарства і виноробства та охарактеризувати основні етапи формування наукового світогляду В.Є. Таїрова;
- *запропоновано* періодизацію творчого шляху вченого у відповідності до основних подій його життя та наукової творчості;
- на підставі комплексного історико-наукового аналізу творчої спадщини вченого визначено пріоритетні експериментальні розробки, доведено їх результативність;
- *розкрито* внесок В.Є. Таїрова у становлення й розвиток дослідництва у виноградарстві, виноградному розсадництві та виноробстві, а також у формування теоретико-методологічних засад та практики енотерапії й безпеки цього методу у відношенні до потенційного розвитку алкоголізму на теренах колишньої Російської імперії, обґрунтовано значення його робіт на сучасному етапі розвитку науки про виноград і вино;
- систематизовано наукові праці професора В.Є. Таїрова й доповнено джерелознавчу базу із залученням до наукового обігу невідомих та маловідомих архівних матеріалів;
- аргументовано важливість наукової і практичної цінності розробок вченого як підґрунтя для подальшого розвитку виноградарства і виноробства в Україні;
- *удосконалено* деталізацію накопичених знань з досліджуваної проблеми, зібрано та систематизовано наукові праці вченого; конкретизовано його особистий внесок у розвиток і становлення вітчизняного дослідництва з виноградарства, виноградного розсадництва та виноробства; додано до предметної джерелознавчої бази маловідому фактографію із фондів архівних установ і бібліотек України стосовно історії сільськогосподарської науки;
- *дістав подальшого розвитку* напрям наукової роботи з відтворення діяльності видатних вітчизняних вчених-аграріїв.

Практичне значення одержаних результатів полягає у наближенні до наукової громадськості наукових надбань професора В.Є. Таїрова, фундаментальні розробки якого є непересічними і слугують теоретичним та практичним підґрунтям для подальшого розвитку виноградарської науки. Матеріали дослідження можуть використовуватися при підготовці узагальнюючих праць з історії вітчизняної

сільськогосподарської науки. Положення, висновки та матеріали дослідження можуть бути використані в навчальному процесі при вивченні спецкурсів «Історія України», «Українознавство», «Історія сільськогосподарської науки», «Історія науки і техніки», «Сільське господарство», «Виноградарство» та ін., а також при написанні галузевих підручників, навчальних посібників, довідників, словників, енциклопедій і праць, присвячених історії ННЦ «ІВіВ ім. В.Є. Таїрова» НААН.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаним науковим дослідженням. Дисертантом особисто сформульовано мету та завдання дослідження, здійснено пошук та аналіз джерельної бази. Наукові результати дослідження, положення та висновки, що викладені в дисертації і виносяться на захист, отримані автором особисто.

Апробація результатів дисертації. Зміст окремих розділів та основних наукових результатів дослідження було оприлюднено на міжнародних і всеукраїнських наукових та науково-практичних конференціях: 1) Дев'ятих наукових читаннях, присвячених життю та діяльності Олександра Парфенійовича Бородіна (1848–1898), м. Київ, 14 жовтня 2013 р.; 2) Міжнародній науково-практичній конференції «Професор С.Л. Франкфурт (1866–1954) – видатний вчений-агробіолог, один із дієвих організаторів академічної науки в Україні (до 150-річчя від дня народження)», м. Київ, 18 листопада 2016 р. 3) XIII Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих учених та спеціалістів «Історія освіти, науки і техніки в Україні», присвяченій 100-річчю від часу утворення у складі Міністерства земельних справ комітетів – вченого і сільськогосподарської освіти (нині – Національна академія аграрних наук України) та 80-річчю від дня народження академіка НААН, Заслуженого діяча науки і техніки України, Героя України, президента Національної академії аграрних наук України (1996–2011) Михайла Васильовича Зубця (1938–2014), м. Київ, 18 травня 2018 р.

Публікації. За матеріалами дослідження опубліковано 10 наукових праць, із яких 4 статті у наукових фахових виданнях, що входять до переліку МОН України, 1 публікація в іноземному виданні, 4 тези доповідей у збірниках матеріалів наукових конференцій, 1 біобібліографічний покажчик наукових праць В.Є. Таїрова.

Структура та обсяг дисертації обумовлені метою та завданням дисертаційного дослідження. Робота складається зі вступу, 3-х розділів, загальних висновків, списку використаних джерел із 177 найменувань та 21 додатка. Обсяг основного тексту становить 168 сторінок. Загальний обсяг дисертації 228 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційної роботи, показано її зв'язок з науковими програмами, планами, темами; визначено мету і дослідницькі завдання, об'єкт і предмет дослідження, хронологічні й географічні межі, наукову новизну одержаних результатів їх теоретичне і практичне значення, наведено інформацію про апробацію результатів та інші відомості.

У першому розділі «**Історіографія, джерельна база та методологічна основа дослідження**» з'ясовано рівень наукової розробки проблеми, охарактеризовано джерельну базу, обґрунтовано методологію і принципи наукового пошуку.

У підрозділі 1.1 «*Стан наукової розробки проблеми*» висвітлено результати аналізу наукової літератури з досліджуваної тематики, яку у хронологічній послідовності розділено на три періоди: дорадянський, радянський та сучасний вітчизняний. Окрім того, залучені історіографічні праці було розділено на 2 групи за предметно-тематичним принципом: I – становлення та аспекти розвитку виноградарства і виноробства в північному Причорномор’ї; II – відомості про життя В.Є. Таїрова та його творчий шлях у контексті створення Виноробної станції і започаткування вітчизняного дослідництва в галузі.

Перший історіографічний період включає інформацію щодо передумов зародження, становлення та розвитку виноградарства і виноробства в північному Причорномор’ї і представлений роботою К.І. Тардана¹, в якій окреслено умови розвитку виноградарства і виноробства та способи культивування винограду на півдні Російської імперії у XIX ст.

Згадка про В.Є. Таїрова у літературі дорадянського періоду зустрічається в галузевих періодичних виданнях² у контексті відображення його діяльності щодо запобігання поширенню філоксери та заснування Виноробної станції.

У статті В.П. Христиановича³ зазначено, що журнал «Вісник виноробства», який було засновано В.Є. Таїровим у 1892 р., став своєрідним поширювачем знань та просвітницьким органом, і в цьому автор вбачав чи не найголовнішу роль дослідника у створенні наукових засад вітчизняного виноградарства і виноробства.

В науково-публіцистичних працях авторів радянського періоду – І.О. Китаєва⁴, М.О. Пеляха⁵, Н.С. Охременко⁶, П.П. Макаренко⁷, окреслено умови розвитку галузі виноградарства і виноробства з давніх часів і до середини XX ст. Згідно з науковими дослідженнями вчених зазначений період характеризувався невеликими загальними площами виноградників (лише 8,5 тис. га на початок періоду) та відносно невеликими розмірами окремих ділянок, обмеженим сортиментом, науково необґрунтованими примітивними технологіями виноградарства і виноробства, кореневласною культурою винограду.

Публікації радянського періоду, які присвячені В.Є. Таїрову, стосуються, насамперед, знаменних дат у його житті⁸ і містять загальний опис основних

1.Тардан К. И. Виноградарство и виноделие (с пояснительными рисунками). Одесса : Тип. Ульриха и Шульце, 1874. 224 с.

2. 25-летие научно-литературной и служебной деятельности В.Е. Таирова (с портретом). *Вестник виноделия*. 1910. № 11. С. 644–655; 30-летие научно-литературной и служебно-общественной деятельности В.Е. Таирова (с портретом). *Вестник виноделия*. 1914. № 12. С. 659–662.

3.Христианович В. П. От Комитета чествования В.Е. Таирова. *Земледельческая газета*. 1916. № 52. С. 1335.

4. Китаев И. А. Виноградарство на Одешине. Одесса : Одесское книжное издательство, 1960. 376 с.

5. Пелях М. А. Рассказы о винограде. Кишинев : Картя молдовеняскэ, 1974. 160 с.

6 Пелях М. А., Охременко Н. С. Рассказы о виноградарях и виноделах. Кишинев : Картя молдовеняскэ, 1982. 144 с.

7. Макаренко П. П. Очерки истории виноградарства Бессарабии и левобережного Приднестровья / под ред. д-ра с.-х. наук И. К. Громаковского. Кишинев : Штиинца, 1988. 264 с.

8. Гернет В. А. За двадцать лет (1905–1924). Центральная научно-опытная винодельческая станция имени В.Е. Таирова и главнейшие результаты её работ. *Сборник, посвященный В.Е. Таирову в ознаменование 40-летия его деятельности*. Одесса : Одесполиграф, 1925. 562 с.; Воскобойников І. В. Тридцять років. *Ювілейний збірник, присвячений 30-річчю роботи інституту та 50-річчю науково-літературної і громадської діяльності В. Є. Таїрова*. К. : Держколгоспвидав УРСР, 1936. С. VIII–XXV; Гернет В. О. Василь Єгорович Таїров (до 50-річчя його діяльності). *Ювілейний збірник, присвячений 30-річчю роботи інституту та 50-річчю науково-літературної і громадської*

напрямів діяльності вченого, від розробки методів запобігання поширенню філоксери до закладання основ енотерапії. Серед цих джерел варто виділити статтю В.О. Гернета, в якій ґрунтовно досліджується внесок В.Є. Таїрова у заснування Виноробної станції та організацію роботи установи на початковому етапі.

Окремі автори посилаються на наукові праці Василя Єгоровича у зв'язку із вирішенням проблеми філоксери та його внеском у цей процес⁹, проблем культури винограду за її північною межею¹⁰, а також з питань виноробства та енотерапії¹¹.

Констатуюча інформація про В.Є. Таїрова друкувалась у спеціалізованій літературі¹² та енциклопедіях¹³, де наведено короткі біографічні відомості про життя і діяльність ученого.

Історичні напрацювання радянської доби з акцентом на літературно-редакторській¹⁴ та науково-організаційній¹⁵ роботі вченого у галузі вітчизняного дослідництва з культури винограду відзначаються об'єктивністю і змістовністю, однак у більшості праць відображено тільки окремі аспекти його творчих пошуків.

Сучасний вітчизняний період дослідження спадщини ученого – це, переважно, публікації про вшанування його пам'яті, особливо у зв'язку із 150-річчям від дня народження, та низка статей і публікацій до 100-річчя ННЦ «Інститут виноградарства і виноробства імені В.Є. Таїрова»¹⁶.

Найбільш інформативною виявилася видрукована у 2009 р. книга В.В. Власова та В.А. Шерера «Василь Єгорович Таїров»¹⁷, в якій автори здійснили узагальнюючу оцінку досліджень ученого в галузі виноградарства, виноградного розсадництва та виноробства. У виданні найбільш повно представлено етапи його життєвого і

діяльності В. Є. Таїрова. К.: Держколгоспвидав УРСР, 1936. С. 25–33; Айвазян П. К., Коваль Н. М., Подгорная Д. Н. Выдающийся организатор научного виноградарства и виноделия: к 130-летию со дня рожд. В.Е. Таирова. *Виноградарство и виноделие СССР*. 1990. № 2. С. 23–26.

9. Казас И. А., Горкавенко А. С., Кирюхин Г. А., Асриев Э. А. Защита виноградников от филлоксеры. Москва: Колос, 1971. 264 с. с илл.; Принц Я. И. Виноградная филлоксеры и меры борьбы с ней. Москва: Наука, 1965. 296 с.

10. Бужин Н., Принц Я., Лазаревский М. и др. Виноградарство. Москва: Сельхозгиз, 1937. 824 с.

11. Простосердов Н. Н. Виноградные вина и их диетические свойства. Москва: Пищепромиздат, 1957. 116 с.; Гоголь-Яновский Г. И. Руководство по виноделию. Москва, Ленинград: Гос. изд. сельскохозяйств. и колхозно-кооперат. лит. 1932. 397 с.

12. Иванова Е. Б. Каталог сортов винограда. Кишинев: Штиинца, 1976. 312 с.

13. Таиров Василий Егорович. *Большая Советская Энциклопедия*. Москва: БСЭ, 1956. Т. 41. С. 511.; Лянной А. Д. Таиров Василий Егорович. *Энциклопедия виноградарства*: в 3-х томах. Кишинев: Гл. ред. Молд. Сов. Энциклопедии, 1987. Т. 3. С. 204–205.

14. Промтов И. Дореволюционные журналы по виноделию и виноградарству. *Виноделие и виноградарство СССР*. 1943. № 1–2. С. 39; Простосердов Н. Н. Закон о виноградном вине. *Виноделие и виноградарство СССР*. 1944. № 8. С. 26.

15. Коваль Н. М., Мишуренко А. Г., Габович В. И. Институту шестьдесят лет. *Вопросы виноградарства и виноделия: (основные результаты работы УНИИВиВ им. В.Е. Таирова за 60 лет)*. К.: Урожай, 1967. 387 с.; Мельник С. А., Айвазян П. К., Коваль Н. М., Мельник С. А. Роль профессора Таирова Василия Егоровича в развитии виноградарства и виноделия СССР. *Тр. Арм. НИИВВиП*. Ереван, 1964. Вып. 6–7. С. 581–592.; Литвинов П. И. Крупный учёный и талантливый организатор [В.Е. Таиров]. *Садоводство*. 1977. № 4. С. 46–47.

16. Шерер В. А. Василий Таиров – основатель первой винодельческой станции на юге Украины. *Одесские известия*. 2005. 26 февр. [№ 36–37]. С. 6; 100 лет дорогою В.Е. Таирова: очерки и воспоминания. Одесса: Optimum, 2005. 156 с.; Шерер В. А. Основатель ННЦ «Институт виноградарства и виноделия имени В.Е. Таирова». *Виноградарство і виноробство: міжвід. темат. наук. зб. / УААН, ННЦ «Ін-т виноградарства і виноробства ім. В.Є. Таїрова»*. Одеса: Optimum, 2005. Вип. 42. С. 5–12; Шерер В. А. Основатель станции русских виноградарей и виноделов В.Е. Таиров. *Сад, виноград і вино України*. 2009. № 10–12. С. 28–31.; Власов В. В. Национальному науковому центру «Інститут виноградарства і виноделия імені В.Е. Таїрова» – 100 лет. *Виноградарство і виноделие ХХІ століття: матеріали Міжнарод. симп. / УААН, ННЦ «ІВіВ ім. В.Є. Таїрова»*. Одеса: Optimum, 2005. С. 5–12.

17. Власов В. В., В. А. Шерер. Василий Егорович Таиров. Арциз: ФОП Петров О. С., 2009. 176 с.

творчого шляху та бібліографію друкованих праць. Разом із тим детально висвітлена історія становлення й розвитку найстарішої наукової установи України в галузі виноградарства і виноробства.

Великий інтерес для розкриття теми становлять публікації, які містять інформацію про взаємовідносини В.Є. Таїрова із сучасниками – відомими фахівцями у галузі виноградарства і виноробства Л.С. Голіциним та М.Л. Шустовим¹⁸, з якими була тісно пов'язана творча діяльність ученого. Зокрема, академік Г.Г. Валуйко висвітлює фахову дискусію В.Є. Таїрова та князя Л.С. Голіцина у питанні про визначення терміна «виноградне вино» та дозволені технологічні прийоми при його виготовленні.

Таким чином, на основі аналізу й узагальнення історіографічного доробку з'ясовано, що життєвий шлях і науково-організаційна діяльність В.Є. Таїрова досить широко висвітлені в літературі. Однак, незважаючи на багатоплановість і змістовність публікацій стосовно теми дисертаційного дослідження, комплексне висвітлення внеску вченого у становлення й розвиток дослідної справи у виноградарстві України відсутнє, не повною мірою контекстово охарактеризовано значення його напрацювань для наукового забезпечення функціонування галузі виноградарства і виноробства.

У підрозділі 1.2 *«Характеристика джерельної бази»* вказано, що дисертаційне дослідження виконано із залученням як опублікованих, так і рукописних джерел. Вихідними даними для розробки проблеми слугували, перш за все, опрацьовані архівні матеріали Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України, Державного архіву Одеської області, архіву ННЦ «Інститут виноградарства і виноробства імені В.Є. Таїрова» НААН.

Дисертаційне дослідження виконано на основі аналізу джерел, серед яких найбільш значимими є: 1) особові (біографічні) документи В.Є. Таїрова й архівні матеріали про діяльність установ та громадських організацій з якими співпрацював учений; 2) опубліковані праці дослідника; 3) галузева періодика; 4) наукові видання: енциклопедії, словники, праці товариств, комісій і секцій.

У Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України знайдено особову справу В.Є. Таїрова обсягом 72 аркуші, яка містить життєпис та список основних праць ученого, а також Положення про премії з виноградарства і виноробства імені В.Є. Таїрова, перелік нагород, присуджених Василю Єгоровичу, та його виданням, характеристику вченого від керівництва інституту. Опрацьовано інформацію «фф. 27, 331 «Народний комісаріат земельних справ Української РСР» щодо службового положення В.Є. Таїрова, листування з Наркомземом УРСР з питань розбудови вітчизняного розсадництва та дослідної справи у виноградарстві, тощо.

Матеріали Державного архіву Одеської області дозволили розкрити та проаналізувати окремі аспекти роботи В.Є. Таїрова з питань виноградарства і виноробства в Комітеті виноградарства Імператорського товариства сільського

---

18. Р. В. Гулиев, Р. Р. Гулиев, А. А. Прилипко, В. В. Стремядин. Вино, власть и общество. К. : Новый Друк, 2006. 127 с.; Жизнь замечательных виноделов / под ред. Г. Г. Валуйко. Симферополь : ДИАЙПИ, 2008. 416 с.

господарства Південної Росії (ф. 22), листування Комітету Виноробної станції з приводу скликання наради із проблем виноградного розсадництва (ф. Р-6752), що дало змогу визначити, що у добу УНР В.Є. Таїров знайшов підтримку нової влади у справі виробництва виноградних саджанців на щепленій основі. Винайдено цінні документи, стосовно заснування Виноробної станції (ф. 16).

Вагомими для написання дисертаційного дослідження виявилися матеріали архіву ННЦ «ІВіВ ім. В.Є. Таїрова» НААН. До них належать як особисті речі та документи вченого, такі як автобіографія, написана від руки, трудовий список, так і листування, наукові матеріали тощо. Вони дали можливість проаналізувати найважливіші праці дослідника, які стали основним джерелом інформації про його діяльність, дали змогу відтворити цілісну картину становлення його наукових інтересів і здобутків, формування творчого світогляду.

Наукові праці В.Є. Таїрова опубліковані здебільшого у журналі «Вісник виноробства». Загальна кількість його друкованих праць, включаючи газетні публікації та повідомлення, становить майже 500, у тому числі 26 статей, видрукованих у виданнях за кордоном (Німеччина, Австрія, Франція). Серед його статей близько 50 наукових з проблем виноградарства і виноробства. Праці вченого систематизовано нами на основі контент-аналізу (рис.1).

Важливим джерелом наукового дослідження були періодичні видання – журнали і газети: «Землеробська газета», «Сільський господар», «Вісті Міністерства землеробства і державного майна», які широко висвітлюють найгостріші проблеми виноградарсько-виноробної галузі.

Серед друкованих джерел також слід виділити спеціальні видання, завдяки яким вдалося поповнити відомості щодо напрямів наукової діяльності В.Є. Таїрова: «Щорічник Головного Управління землеустрою та землеробства по Департаменту землеробства», «Звіти філоксерних комісій», «Праці» численних з'їздів, нарад і комітетів.

Отже, проаналізовані в дисертації матеріали джерельної бази становлять документальне забезпечення теми дослідження.

У підрозділі 1.3 *«Методологічні засади дослідження»* обґрунтовано методологію наукового пошуку, вибору підходів щодо розроблення ключових напрямів дослідження, на основі чого було систематизовано джерельну базу, викладено матеріал у послідовній та логічно завершій формі та відображено діяльність ученого.

Дисертаційна робота базується на загальних принципах історизму, науковості, об'єктивності, комплексності джерел і методів: загальнонаукових (історико-порівняльному, аналізу та синтезу, узагальнення, логічного), специфіко-історичних (проблемно-хронологічного, історико-системного, персоніфікації, періодизації) та міждисциплінарних (статистичного, контент-аналізу, персонально-біографічного, методів джерелознавчого та архівознавчого аналізу, термінології).

Застосування означених принципів і методів дало змогу визначити напрям дисертаційного пошуку, комплексно розглянути цілісну картину науково-практичної та організаційної діяльності В.Є. Таїрова, оцінити його внесок у становлення й розвиток дослідної справи у виноградарстві України.

Рис. 1. Контент-аналіз наукових і науково-практичних праць В.Є. Таїрова за напрямками діяльності

Другий розділ «**Становлення В.Є. Таїрова як ученого-аграрія і основні етапи його діяльності**» налічує 5 підрозділів, в яких на основі здійсненого аналізу життєвого шляху В.Є. Таїрова відображено формування наукових принципів ученого як особистості, що визначив напрямки розвитку українського виноградарства і виноробства у ХІХ ст. та сільськогосподарської дослідної справи як їх складової.

Підрозділ 2.1. «*Історичні аспекти розвитку виноградарства і виноробства в північному Причорномор'ї у ХІХ ст. – 30-ті роки ХХ ст.*» висвітлює історичні особливості виникнення та розвитку виноградарсько-виноробної галузі, що дало змогу виокремити основні періоди цього процесу.

Аналіз джерел доводить, що виноградарство і виноробство у північному Причорномор'ї пройшли через п'ять основних періодів становлення й розвитку, від невеликих виноградників, спрощених технологій та обмежених сортиментів часів античності до початку створення промислових виноградників на основі

високоякісних європейських сортів із застосуванням науково обґрунтованих технологій наприкінці ХІХ – 30-ті роки ХХ ст.

Для проведення аналізу було використано такі показники, як загальна площа виноградників та площі окремих ділянок, сортовий склад і технології закладання й ведення насаджень. Зазначається, що наприкінці ХІХ ст. до негативних моментів формування галузі відносилися відсутність промислових виноградників (великих насаджень площею понад 5 га), відсутність законодавчих пільг для дрібних виноградарів і виноробів, недостатній рівень культури винограду і, як наслідок, низька врожайність, які згубно позначалися на економічній ефективності галузі. Вина готувалися з порушенням технологічних процесів, їх якість в більшості не відповідала світовим стандартам, через що вони були місцевим продуктом та споживалися в районі виробництва, не маючи змоги вийти на міжнародні ринки. Відсутність наукового підґрунтя такої складної у технологічному відношенні галузі, як виноградарство і виноробство, не давало можливості розвивати цей прибутковий сектор економіки. Водночас аналіз джерел дозволяє дійти висновку, що природні умови північного Причорномор'я були сприятливішими для розвитку культури винограду, ніж у багатьох районах колишньої Російської імперії, що визначало цей регіон як перспективний для розвитку виноградарства і виноробства.

Отже, наприкінці ХІХ ст. відбувається розвиток вітчизняного виноградарства і виноробства, який потребує нагального створення наукового підґрунтя в галузі для здійснення технологічного прориву та підвищення економічної ефективності. Рушійною силою цих процесів стала діяльність В.Є. Таїрова, науковий світогляд якого формувався на тлі розвитку галузі виноградарства і виноробства наприкінці ХІХ ст.

Підрозділ 2.2 *«Початок життєвого і професійного шляху В.Є. Таїрова та чинники формування наукового світогляду вченого»* відтворює перебіг подій, які вплинули на формування наукових інтересів дослідника в галузі виноградарства і виноробства.

Ґрунтуючись на архівних матеріалах, з'ясовано, що В.Є. Таїров народився 2 листопада 1859 р. в с. Великий Каракліс Еріванської губернії.

Встановлено, що науковий поступ майбутнього організатора дослідної справи у виноградарстві в Україні базувався на накопичених знаннях на всіх етапах його навчальної та професійної діяльності.

З'ясовано, що навчання в Петровсько-Разумовській землеробській і лісовій академії (1880–1884) сформувало прагнення майбутнього науковця до агрономічних наук, а спілкування із провідними вченими у галузі сільського господарства колишньої Російської імперії – К.А. Тимірязєвим, І.О. Стебутом, Г.Г. Густавсоном, М.К. Турським, визначило його інтерес до наукових досліджень у галузі агробіології.

Упродовж 1885–1887 рр. В.Є. Таїров навчався за кордоном у виноградарських країнах Європи (Австрія, Німеччина, Франція, Швейцарія, Італія). Доведено, що за три роки перебування у провідних навчальних закладах з виноградарства і виноробства, науково-дослідних установах і господарствах Західної Європи Василь Єгорович поглибив і збагатив коло своїх знань в області виноградарства і

виноробства. Саме тут він вперше провів серію детальних аналізів натуральних еріванських і кахетинських вин, встановив найтісніші ділові і дружні зв'язки з відомими вченими та фахівцями-практиками галузі, такими як А. Бабо, Е. Мах, Р. Фрезеніус, Г. Фоекс та ін., які підтримував до кінця свого життя. Доцільно зазначити, що пізніше на сторінках журналу «Вісник виноробства», іноземні вчені публікували результати своїх досліджень, що забезпечувало вітчизняним виноградарям і виноробам доступ до усіх сучасних європейських технологічних надбань, застосування яких сприяло розвитку виноградарства і виноробства країни. Вивчення передового закордонного досвіду в галузі виноградарства і виноробства вплинуло на формування наукових інтересів В.Є. Таїрова. Природна працьовитість і старанність молодого вченого у засвоєнні знань сприяли остаточному становленню особистості науковця та дослідника.

У підрозділі 2.3. *«Діяльність В.Є. Таїрова у Комітеті виноградарства Імператорського товариства сільського господарства південної Росії»* нами розкрито найважливіші події у житті вченого та еволюцію його професійного поступу після отримання вищої освіти та набуття фахових знань (від 1887 до 1938 рр.).

Після повернення із закордону, у 1887 р. Василь Єгорович був зарахований до Вченого Комітету Міністерства державного майна. На підставі аналізу джерел показано, що молодий фахівець брав активну участь у розробці різноманітних проблемних питань галузі. Він плідно працював у комісіях по боротьбі з фальсифікацією вина (1888), по оподаткуванню виноградного вина акцизом, утворених Департаментом землеробства при Міністерстві, що дозволило йому визначити чинники, що гальмують розвиток галузі.

З'ясовано, що у 1895 р. В.Є. Таїров переїжджає на постійне місце проживання до м. Одеса – у найбільший виноградарський регіон країни.

Значну роль у виборі активної позиції В.Є. Таїрова як захисника інтересів дрібних виноробів та провідника європейських ідей у галузі виноградарства і виноробства відіграє його діяльність в Комітеті виноградарства Імператорського товариства сільського господарства південної Росії, що був створений у 1898 р. в Одесі з метою сприяння успішному розвитку галузі на наукових засадах, а також врегулювання проблемних питань виноградарства і виноробства південних регіонів. Дослідження джерел того періоду дозволяє узагальнити результати спільної праці В.Є. Таїрова та Комітету як обговорення проблемних питань галузі й донесення передових технологічних і законодавчих знань до широкого загалу виробників через професійні з'їзди та наради. Аналіз архівних документів демонструє тісний зв'язок В.Є. Таїрова із Комітетом виноградарства в період з 1898-го р. по 1910 р. та спільність завдань науковця і громадської організації щодо покращення стану виноградарсько-виноробної галузі. Проте вплив бюрократії та монополістів-виновиробників на діяльність Комітету призвів до низької ефективності роботи останнього, а через це – до розриву стосунків і переходу В.Є. Таїрова до активних дій поза його межами.

Авторським дослідженням встановлено, що в період 1889–1926 рр. В.Є. Таїров взяв участь у 16-ти вітчизняних галузевих з'їздах і нарадах, на яких активно

виступав з питань боротьби з філоксерою, фальсифікації виноградного вина тощо. На підставі аналізу робіт ученого також з'ясовано, що окрім з'їздів виноградарів і виноробів колишньої Російської імперії він брав участь у роботі 9-ти міжнародних з'їздів і конгресів, результати яких потім висвітлював на сторінках журналу «Вісник виноробства» для широкого загалу вітчизняних виробників.

У 1901 р. В.Є. Таїрова було обрано членом, а з травня 1903 р. – віце-президентом Постійної міжнародної комісії з виноградарства в Парижі (нині – Міжнародна організація винограду і вина), що свідчить про високу фахову компетентність і великий авторитет ученого у міжнародній науковій спільноті.

На підставі аналізу архівних документів та матеріалів статей вченого дисертанткою зроблено висновок про високу ефективність використання В.Є. Таїровим можливостей громадських, наукових і фахових об'єднань та заходів, насамперед з'їздів виноградарів і виноробів, з метою покращення стану галузі (її наукового підґрунтя, практичної освіченості дрібних виробників винограду і вина та законодавчо-нормативної бази).

У підрозділі 2.4. *«Розробка механізмів законодавчого регулювання галузі виноробства»* надається характеристика періоду науково-практичної діяльності В.Є. Таїрова.

Авторським дослідженням встановлено, що наприкінці XIX ст., незважаючи на певні недоречності законодавчого та бюджетного характеру, галузь стала важливою складовою економіки царської Росії із потенціалом подальшого розвитку, хоча обсяги виробництва вина були приблизно в 10 разів меншими, ніж в Італії та Франції (20 – 30 млн відер вина проти 220 – 250 млн відер щороку відповідно). Водночас проаналізовані джерела свідчать, що відсутність контролю і той факт, що населення віддавало перевагу споживанню відомих іноземних марок вина, призводили до багатьох фальсифікацій, що зменшували доходи виноградарів, обмежували розширення споживання вина й негативно позначалися на здоров'ї населення.

Висвітлення діяльності В.Є. Таїрова на цьому тлі переконує, що постійним напрямом науково-практичних пошуків ученого була проблема боротьби із фальсифікацією харчових продуктів і створення законодавчого простору контролю якості вина, вирішення якої він досягає шляхом:

- створення при редакції журналу «Вісник виноробства» у 1900 р. Комісії з фахівців, діяльність якої спрямовувалася на розробку законопроекту «Про виноградне вино»;

- пропонування офіційного визначення терміна «натуральне виноградне вино», дозволених для його виробництва технологічних прийомів, показників якості, комбінації заходів попередження та покарання за фальсифікацію, реєстрації врожаїв і контроль на місцях виробництва та збуту винопродукції; створення контролюючого органу якості та підпорядкованих йому лабораторій.

Діяльність В.Є. Таїрова та його однодумців зі створення закону «Про виноградне вино» сприяла розробці ще одного документу. Разом із законом та фінансуванням системи контролю затверджуються вперше в історії вітчизняного виноробства «Правила щодо вироблення, зберігання і продажу виноградного вина»,

які чітко фіксують дозволені технологічні прийоми виготовлення вина та показники його якості, що визначає виробничу політику в галузі щодо запобігання фальсифікації винопродукції на подальші десятиріччя. Тим самим В.Є. Таїров започатковує систему охорони прав споживача у відношенні до харчових продуктів.

У підрозділі 2.5. *«Організація та становлення Виноробної станції як науково-дослідного центру з виноградарства і виноробства»* проаналізовано діяльність В.Є. Таїрова зі створення першої в колишній Російській імперії дослідницької установи в галузі – Виноробної станції руських виноградарів і виноробів, визначено основні напрямки роботи та здобутки Станції за царської доби, в часи Української революції (1917–1921) та радянський період.

Виноробна станція розпочала свою діяльність 5 лютого 1905 р. з обмеженою площею приміщень, недосконалим лабораторним обладнанням та мінімальним штатом співробітників. Проте вже у перші роки свого існування Станція проводить системні дослідження з питань мікробіології бродіння вина, збирає аналітичні дані про склад вітчизняних вин і розгортає всебічну боротьбу з фальсифікацією виноградних вин. У 1908 р. В.Є. Таїров організував виноградарсько-винну статистику всіх виноробних районів Росії, що, безумовно, було прогресивним кроком для того часу. Поступове збільшення площі приміщень дає можливість організувати дослідний підвал, хімічну та дріжджову лабораторії, до роботи залучаються провідні вітчизняні та закордонні фахівці у зазначених галузях.

У 1909 р. Виноробна станція розширює свою діяльність за рахунок закладання дослідних ділянок у 12 верстах від Одеси на березі Сухого лиману та спорудження експериментального винпідвалу, будівництва щеплювальної майстерні, оновлює обладнання хімічної та мікробіологічної лабораторій, організовує вищі курси виноградарства і виноробства. Польові дослідження включають сортовипробування європейських і підщепних сортів, а також гібридів прямих плідників та вивчення способів формування кущів і передпосадкового обробітку ґрунту. Закладаються ампелографічна колекція та шкілька виноградних саджанців, створюються відділ фітопатології з мікологією і відділ ентомології, що дає змогу вивчати хвороби та шкідників винограду.

У часи Української революції діяльність Виноробної станції починає занепадати; ситуація покращується лише після остаточного встановлення радянської влади у 1921 р. Вона розширюється й отримує статус всесоюзної із назвою «Центральна науково-дослідна виноробна станція» та з 1924 р. носить ім'я В.Є. Таїрова на знак визнання його заслуг.

З'ясовано, що наприкінці 1928 р. у Виноробній станції були організовані нові відділи – генетики, селекції, фізіології, економіки і організації, а потім і відділи агрохімії та безалкогольної переробки винограду. Розширення напрямків діяльності установи стало підставою для її перетворення у 1931 р. на Український науково-дослідний інститут виноградарства із 5-ма опорними пунктами, що функціонує в системі Всеукраїнської академії сільськогосподарських наук (нині – Національна академія аграрних наук України).

У розділі 3 **«Науково-дослідницька та організаційна діяльність В.Є. Таїрова у галузі виноградарства і виноробства»** здійснено аналіз основних

напрямів роботи видатного вченого та розкрито її вплив на виноградо-виноробний підкомплекс аграрного виробництва в ХХ ст. У розділі наведено систематизацію творчого доробку В.Є. Таїрова за тематичними рубриками, виокремлено 3 основні періоди наукових досліджень ученого (1886–1905; 1906–1917 і 1918–1936), визначено основні напрями його наукової діяльності.

Підрозділ 3.1. *«Створення та впровадження наукових засад щепленої культури винограду (щепленого розсадництва)»* присвячений аналізу результатів досліджень В.Є. Таїрова зі створення наукових засад щепленого виноградного розсадництва.

Авторським дослідженням встановлено, що початковий етап науково-практичної діяльності В.Є. Таїрова тісно пов'язаний з поширенням філоксери в Європі і на теренах колишньої Російської імперії. Існуючі радикальні методи боротьби з філоксерою вели до значних економічних збитків та були екологічно небезпечними, водночас не гарантуючи повного винищення шкідника. З'ясовано, що В.Є. Таїров обґрунтував доцільність та ефективність культурального методу боротьби із філоксерою, який включав: агробіологічну та екологічну оцінку придатності до вітчизняних умов і впровадження у виноградне розсадництво американських підщепних лоз та гібридів, стійких до філоксери, створення мережі розсадників американських лоз та застосування жорстких карантинних заходів для знищення філоксери в первинних осередках ураження. У результаті, після тривалих років наполегливої праці, роз'яснень і пропагандування культурального методу боротьби з філоксерою вченому вдалося довести практичну ефективність і раціональність переведення виноградників на щеплену культуру як основного методу боротьби з філоксерою.

Загальна кількість робіт В.Є. Таїрова, які відображують проблематику філоксерної інвазії та становлення щепленого виноградного розсадництва, складає 38 одиниць і є чи не найбільшою часткою його наукового доробку взагалі. Серед них варто виділити найважливіші: серія статей «До питання про заходи проти філоксери в Росії» (1889), «Правда академіка Ковалевського про американську виноградну лозу» (1892), «Як нам боротися з філоксерою і як забезпечити майбутнє нашого виноградарства» (1895) та ін. Починаючи від опису проблеми та моніторингу поширення шкідника, вчений переходить поступово до оцінки методів боротьби із чинником занепаду виноградарства країни та зупиняється на головному методі консервативного запобігання філоксері – використанні підщепних сортів винограду і переходу вітчизняного виноградарства на щеплене виноградне розсадництво.

На підставі аналізу джерел автор дисертаційного дослідження доводить, що теоретико-методологічні розробки та організаційна діяльність професора В.Є. Таїрова дозволили створити наукові основи щепленого виноградного розсадництва та закласти фундамент розсадницької бази, що в майбутньому сприяло не тільки виведенню галузі з філоксерної кризи в країні, а й розвитку селекції нових високопродуктивних сортів стійких до філоксери та до інших захворювань винограду.

У підрозділі 3.2. «Внесок професора В.Є. Таїрова у розвиток наукових основ технологій закладання, ведення та захисту виноградних насаджень» проаналізовано науково-практичну діяльність ученого за напрямками дослідження технологій закладання нових виноградників та догляду за ними, фітопатології та захисту рослин.

На підставі дослідження творчого доробку В.Є. Таїрова виявлено, що започатковані ним агробіологічні дослідження включали оцінку нових для виноградарства північного Причорномор'я сортів *Vitis vinifera*, підщепних сортів, отриманих на основі американських видів *Vitis* у напрямку встановлення продуктивності їх у місцевих ґрунтово-кліматичних умовах, визначення способів формування кущів і видів передпосадкового обробітку ґрунту. На дослідних ділянках була зібрана колекція кращих сортів винограду з різних виноградарських районів, на той час – єдина у всій країні, у кількості 128 сортів. Виявлено, що за результатами досліджень була виділена низка сортів як для вивчення на сортовипробувальних ділянках Станції, так і для виділення асортименту в північних районах виноградарства. Зазначені дослідження ввели до асортименту виноградних підщеп сорти (Берландієрі х Ріпарія СО4 та Берландієрі х Ріпарія Кобер 5 ББ), що й досі використовуються у виноградному розсадництві України.

Аналізуючи праці вченого, ми дійшли висновку, що важливе місце в його діяльності займали дослідження з фітопатології. У 1908 р. В.Є. Таїровим було створено Патологічне бюро і за участі провідних вітчизняних та європейських фітопатологів велися наукові дослідження з масштабного фітосанітарного моніторингу виноградників, надавалися науково обґрунтовані консультації виноградарям щодо видового складу хвороб і шкідників та методів і засобів захисту.

Для усіх регіонів виноробства шляхом багаторічного моніторингу на виноградниках та опитувань було виявлено: збудників мілдью (*Plasmopara viticola*) та оїдіуму (*Oidium tuckeri* berk), антракноз (*Alternaria vitis*), білу (*Coniothyrium diplodiella*) та чорну (*Phyllosticta ampellicida*) гнилі, сіру гниль (*Botritis cinerea*), а також збудника хвороби багаторічної деревини винограду – чорної плямистості (*Phomopsis viticola*); небезпечних шкідників винограду, в тому числі дволітну листокрутку (*Cochylis ambiguella*), гронову листокрутку (*Eudemis botrana*), скосар (*Otiorynchus asphaltnus*) та мармурового хруща (*Polyphylla fullo*); збудник бактеріальної хвороби – бактеріального некрозу винограду. Були запропоновані перші технології захисту насаджень від грибних патогенів і шкідників.

У підрозділі 3.3 «Впровадження технологій переробки продукції виноградарства» аналізуються напрями діяльності В.Є. Таїрова зі створення сучасних технологій виноробства шляхом використання чистої культури винних дріжджів, контролю перебігу бродіння та боротьби із ураженнями вин.

На підставі аналізу «Звітів» Виноробної станції за науковою редакцією В.Є. Таїрова дисертант доходить висновку, що важливим напрямом досліджень ученого був аналіз вин різних виноробних районів для встановлення особливостей та типовості їх складу. Енохімічними дослідженнями було випробувано близько 400 зразків вітчизняних типів вин, що дозволило оцінити типовість місцевих вин, було досліджено до 500 зразків фальсифікованих вин та складена їх колекція, як приклад

методів фальсифікації. З 1913 р. аналізи вин були доповнені цілком новими для того часу визначеннями: 1) дубильних речовин; 2) хлору; 3) сульфатної кислоти; 4) силікатних кислот; 5) заліза і алюмінію; 6) окису кальцію; 7) окису магнію.

Другим аспектом дослідження вин у регіональному розрізі, які започаткував учений, було питання про кордони виноробних районів у колишній Російській імперії, які станом на 1916 р. не були офіційно встановлені.

З'ясовано, що В.Є. Таїров запровадив технологічні дослідження винних дріжджів та їх використання у галузі. Основою колекції штамів винних дріжджів на Станції стали отримані закордонні зразки, а розвиток колекції був продовжений за рахунок зразків, які надсилалися виробниками вітчизняних вин. Дослідження вин, отриманих з використанням чистих культур, показали в ряді випадків технологічні переваги та кращі результати. Так, було доведено, що використання чистих культур дає набагато кращий букет вина, ніж за умов спонтанного бродіння (на природних, тобто диких штамів). У результаті тривалих дослідів під керівництвом В.Є. Таїрова уся колекція окремих рас дріжджів Станції була розділена на 5 найголовніших груп, характерних у технічному відношенні, на підставі швидкості їх розмноження та чутливості до вмісту спирту в середовищі, що дозволяє обрати потрібний штам для виробництва різних типів вин.

З публікацій В.Є. Таїрова «Холера і вино» (1905), «Алкоголізм і значення виноградного вина в боротьбі з ним» (1914), «Виноградне вино і алкоголізм» (1915) та ін. виявлено, що вчений, фактично, був розробником наукових основ лікування виноградним вином на вітчизняному просторі. Йому вдалося обґрунтувати потенційні біохімічні механізми позитивного впливу виноградного вина на організм людини, проаналізувати напрями впливу вина на патогенні бактерії як антисептичної композиції, визначити, що натуральне виноградне вино є важливим чинником запобігання розвитку алкоголізму населення. Тим самим В.Є. Таїров зробив значний внесок у розвиток наукових засад енотерапії, практичне поширення практики енотерапії, у питання безпеки цього методу стосовно потенційного розвитку алкоголізму.

Науковий доробок В.Є. Таїрова з теорії та практики виноробства відображений у «Звітах» Виноробної станції та містить відомості переважно з аналітичної роботи в галузі енохімії й дослідження винних дріжджів. Поряд із цим надаються поради щодо впливу на хімічний, біохімічний склад вина, порушують питання поліпшення його якості за рахунок контролю бродіння та в цілому є основою переходу галузі на науково обґрунтовані технології виноробства.

У підрозділі 3.4 «Розробка проблеми культури винограду на піщаних ґрунтах» проаналізовано внесок В.Є. Таїрова в ампелоекологічні засади виноградарства на прикладі виноградарства на піщаних масивах в аспектах особливостей закладання, вирощування винограду на пісках та захисту насаджень.

За результатами дослідження наукових праць професора В.Є. Таїрова з питань освоєння піщаних ґрунтів встановлено, що способи зміцнення сипучих пісків, які застосовувалися на той час, не давали змоги повністю використовувати переваги таких ґрунтів і тому не гарантували отримання значних прибутків. Творчий доробок ученого знайшов відображення у публікаціях «Зміцнення і використання пісків у

зв'язку з культурою винограду» (1923), «Проблема культури винограду в північних зонах СРСР» (1936) та «Піски у зв'язку з культурою винограду» (1936).

Авторським дослідженням встановлено, що розробка В.Є. Таїровим теми використання піщаних ґрунтів у виноградарстві привела до визначення:

- доцільності вирощування на пісках посухостійких культур, насамперед, винограду та закріплення пісків за допомогою трав'янистих рослин або виноградної лози;
- неоднорідності пісків за їх поживними властивостями для рослин та рекомендації щодо низки прийомів з підвищення родючості для піщаних ґрунтів;
- переваг пісків для культури винограду (відсутність філоксери);
- недоліків піщаних ґрунтів – наявність мармурового хруща, боротьба з яким є істотним елементом технології виноградарства на пісках.

З'ясовано, що в організаційному плані В.Є. Таїров розробив оптимальну структуру дослідної станції на пісках та визначив основні напрями її дослідно-практичної роботи, порушив питання про створення на базі Олешківського виноградного розсадника науково-дослідницької виноградарсько-сільськогосподарської станції і запропонував основні шляхи розвитку цієї установи.

ВИСНОВКИ

У результаті виконаного дисертаційного дослідження «Професор В.Є. Таїров (1859–1938) – вчений та організатор дослідної справи у виноградарстві України» одержано наступні результати, які сформульовано у вигляді положень, що виносяться на захист.

1. Проведений аналіз сучасного стану історіографії теми дослідження виявив, що існує лише незначна кількість наукових праць, які розкривають науковий та організаційний внесок професора В.Є. Таїрова у розвиток вітчизняного виноградарства і виноробства. Інформація зазначених джерел лише обмежено і фрагментарно висвітлює життєвий шлях та творчу діяльність ученого, тому нами вперше здійснено комплексне ґрунтовне дослідження на основі синтезу матеріалів та фактів його творчої спадщини.

На підставі результатів аналізу джерельної бази (матеріалів державних архівних установ України, офіційних документів органів державної влади та громадських організацій, матеріалів Станції виноградарів і виноробів, наукових праць ученого та періодичних видань) визначено, що сукупний масив джерел, використаних у дисертаційному дослідженні, являє собою різноплановий матеріал, достатній для вирішення поставленого завдання. Комплексне використання архівних та інших джерел дозволило дати об'єктивну оцінку творчого доробку вченого і досягти мети дисертаційного дослідження – розкрити значення наукової спадщини професора В.Є. Таїрова та його внеску у становлення й розвиток вітчизняної сільськогосподарської науки в цілому та дослідної справи з виноградарства і виноробства зокрема.

Для системного, комплексного та об'єктивного розкриття теми науково-історичного дослідження було обрано методiku його виконання із використанням загальноприйнятих методологічних принципів та головних дослідницьких методів,

що привело до комплексного й неупередженого висвітлення основних етапів життєвого шляху та науково-організаційної діяльності В.Є. Таїрова.

2. Системний аналіз розвитку виноградарства і виноробства північного Причорномор'я від VI ст. до н.е. до XX ст. н.е. дозволив окреслити загальну ситуацію щодо умов формування наукового світогляду В.Є. Таїрова.

У процесі виконання дисертаційного дослідження виявлено, що періоду творчої діяльності вченого (який умовно можна назвати становленням технологій вітчизняного виноградарства і виноробства на наукових засадах – починаючи від 1892-го р. по 1936 р.) передував період розвитку галузі у другій половині XIX ст., який характеризувався дрібними ділянками виноградників, застарілим місцевим сортиментом, неефективними технологічними прийомами виноробства.

Результатом науково-організаційної діяльності В.Є. Таїрова були збільшення площ виноградних насаджень у країні майже у 6 разів за 25-річний період, розбудова наукових засад галузі на базі створеної ним Станції виноградарів і виноробів, впровадження сучасних науково-технологічних елементів виноградарства і виноробства, розширення асортименту прищепних (технічних та столових) сортів винограду, створення вітчизняного асортименту підщепних сортів винограду та запровадження щепленої культури винограду.

3. На підставі проаналізованих біографічних відомостей про вченого виявлено чинники, що позитивно вплинули на формування його особистих принципів, наукового світогляду та напрямів творчих пошуків: отримання вищої професійної освіти, продовження освіти за кордоном та спілкування із видатними вченими в галузі виноградарства і виноробства, науково-організаційна робота у владних та громадських структурах. Остаточні наукові принципи В.Є. Таїрова були сформовані у перших практичних спробах вирішити ряд проблемних питань виноградарства і виноробства колишньої Російської імперії.

4. На підставі проаналізованих відомостей наукової діяльності В.Є. Таїрова виокремлено та проаналізовано п'ять періодів, що дало змогу хронологічно відслідкувати та розкрити найважливіші події у житті вченого та еволюцію його професійного поступу в 1880–1936 рр.

Перший період (1880–1887) – навчання В.Є. Таїрова у вітчизняних та закордонних вищих навчальних закладах. Аналіз показав, що спілкування із визнаними вченими та фахівцями заклали початки до галузевих наукових звершень майбутнього дослідника.

Другий період (1887–1905) – розвиток наукового світогляду вченого, вибір головних для виноградарства і виноробства напрямів досліджень, їх аналіз та теоретичне обґрунтування. Виявлено, що цьому сприяла діяльність В.Є. Таїрова в Міністерстві державного майна та Комітеті виноградарства Імператорського товариства сільського господарства південної Росії, внаслідок якої вперше було розроблено законодавчі основи регулювання якості винопродукції, запобігання фальсифікації вина та виробництва щепленого садивного матеріалу, стійкого до філоксери. До цього ж періоду відноситься діяльність ученого зі створення Станції виноградарів і виноробів та заснування журналу «Вісник виноробства».

Третій період (1905–1911) – активна науково-експериментальна діяльність, проведення лабораторних досліджень зразків вина, винних дріжджів, ґрунту та фітопатогенів винограду. Головними напрямками досліджень вченого у цей період стають фітопатологія і створення Патологічного бюро, хімія і мікробіологія вина та проблема фальсифікації вин, результати яких знайшли своє втілення у технологіях виноградарства і виноробства колишньої Російської імперії.

З'ясовано, що у **четвертий період (1912–1920)** під керівництвом В.Є. Таїрова були закладені колекційні ділянки та проведені агробіологічні дослідження підщепних і прищепних сортів винограду на Виноробній станції. Проведені енологічні дослідження дозволили вченому визначити ряд особливостей технологічного застосування штамів винних дріжджів, створити їх колекцію, з'ясувати умови бродіння та фактори, які впливають на цей процес.

П'ятий період (1921–1936) – практичне втіленням ідей вченого щодо щепленого виноградного розсадництва, початок ампелоекологічних досліджень (виноградарство на пісках).

5. Комплексне дослідження діяльності В.Є. Таїрова в Міністерстві державного майна та в громадських організаціях з питань виноградарства і виноробства дало змогу стверджувати, що саме його науково-організаційна робота привела до розроблення першого в колишній Російській імперії закону «Про виноградне вино» та відновлення виноградарства на базі технологій щепленого розсадництва. Основою цього стало ознайомлення із практичним станом справ у галузі боротьби із філоксерою та фальсифікацією винопродукції, ефективна взаємодія із фахівцями, виробниками та представниками влади, а також всебічна обізнаність з європейським науково-організаційним досвідом із зазначених напрямів.

6. За результатами систематизації творчої спадщини вченого за тематичними рубриками виокремлено 3 основні періоди (1886–1905; 1906–1917 і 1918–1936) та визначено основні напрями його наукової діяльності, до яких відносяться: агробіологічні дослідження прищепних та підщепних сортів, дослідження з технологій щепленого виноградного розсадництва, фітопатологічний моніторинг, дослідження штамів винних дріжджів та технологій виноробства. Праці вченого, підготовлені в період 1886–1905 рр., є переважно оглядами передового досвіду європейських виноградарсько-виноробних країн з акцентом на проблемах філоксери, фальсифікації вин, тощо; низка статей в «Енциклопедичному словнику» видавництва Ф.А. Брокгауза та І.А. Ефрона і у всесвітньо відомій 7-томній «Ампелографії», в якій Василь Єгорович описав найважливіші сорти винограду, що вирощуються у всіх виноградарських районах колишньої Російської імперії. У 1906–1917 рр. були видані «Звіти» Виноробної станції за науковою редакцією В.Є. Таїрова, роботи з проблематики енотерапії та боротьби з алкоголізмом, а також технологій виноградарства і виноробства. Публікації ученого періоду 1918–1936 рр. є результатами аналізу та практичних спостережень з питань відновлення галузі виноградарства і розсадництва у повоєнний період, проблем виноградарства на пісках та у північних районах.

За результатами аналізу наукової спадщини В.Є. Таїрова визначено основні напрями його творчої діяльності, до яких відносяться: агротехніка, в тому числі

захист рослин та агрохімія, щеплене розсадництво і виноробство (хімія та мікробіологія вина, технології виноробства).

7. Здійснено комплексну оцінку діяльності професора В.Є. Таїрова з організації вітчизняної сільськогосподарської дослідної справи у виноградарстві, яка полягала у наступному: визначення основних напрямів досліджень винограду та вина; організація лабораторій для дослідження ґрунтів, винограду та вина; закладання колекцій і дослідних ділянок з вивчення підщепних та прищепних сортів винограду; участь у заходах презентаційно-популяризаційного характеру для широкого загалу виноградарів і виноробів.

Результати досліджень дають підстави стверджувати, що В.Є. Таїров залишив у спадок численні й вагомні наукові напрацювання з вирішення актуальних питань сільського господарства, а розроблені ним теоретичні та практичні аспекти виноградарства і виноробства на ті часи відзначалися новаторським характером і практичною спрямованістю, що сприяло їх впровадженню як у подальшу науково-практичну діяльність Станції виноградарів і виноробів, так і у вітчизняну практику виноградарства і виноробства.

8. Творча спадщина В.Є. Таїрова охоплює різні напрями науки про виноград і вино, є добре впровадженою у теорію і практику та не втратила актуальності й дотепер. Проте на сучасному етапі вважаємо за доцільне визначити ряд перспектив її використання. Так, у галузі виноградарства на подальший розвиток заслуговують дослідження вченого з ампелоекології, оскільки проблема виноградарства на пісках є складовою проблеми опустелювання в південних регіонах; теоретичне обґрунтування та практичне використання зміни північного кордону зони виноградарства України як наслідку глобальних кліматичних змін. Практичне втілення результатів розробок по цих напрямках матимуть як економічний (збільшення прибутків від вирощування винограду), так і соціальний ефект (створення нових робочих місць, покращення стандартів харчування населення). У галузі виноробства ідеї В.Є. Таїрова наразі починають втілюватися у європейських принципах використання географічних зазначень винопродукції і так званому прецизійному виноробстві.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Бурлак Г. В. Початок наукової та професійної діяльності професора В.Є. Таїрова. *Історія науки і біографістика:електрон. наук. фах. вид.* 2016. № 3. URL:<http://inb.dnsgb.com.ua/2016-3/04.pdf>.

2. Бурлак Г. В. Принципи єдності науково-практичного забезпечення галузі виноградарства в діяльності професора В. Є. Таїрова (1859–1938) на прикладі фітопатології та захисту виноградників. *Вісник аграрної історії : зб. наук. праць / ред. кол. : М. А. Журба (гол. ред.), С. О. Білан (заст. гол. ред.) [та ін.].* Київ, 2016. № 18. С. 184–188.

3. Бурлак Г. В. Професор В.Є. Таїров (1859–1938) – засновник розсадницької бази виноградарства України. *Емінак: наук. щокв.* 2017. № 2 (18) (квітень-червень). Т. 1. С. 128–134.

4. Бурлак Г. В. Науково-організаційна діяльність В.Є. Таїрова (1859–1938) у складі Комітету виноградарства та в рамках з'їздів виноградарів і виноробів. *Історія науки і техніки : зб. наук. праць Держ. ун-ту інфраструктури та технологій / гол. ред. О. Я. Пилипчук.* Київ: ДУІТ, 2018. Вип. 11. С. 106–115.

Стаття в іноземному науковому виданні

5. Бурлак Г. В. Діяльність В.Є. Таїрова зі становлення механізмів законодавчого регулювання галузі виноробства наприкінці XIX початку XX століття. *Virtus : scientific Journal.* 2019. № 31. February. Р. 201–208.

Опубліковані праці апробаційного характеру

6. Бурлак Г. В. Науково-практичні аспекти боротьби В.Є. Таїрова із фальсифікацією вин. *Дев'яті наукові читання, присвячені життю та діяльності Олександра Парфенійовича Бородіна (1848–1898) : матеріали доп., Київ, 14 жовт. 2013 р. / М-во транспорту та зв'язку України, Держ. екон.-технол. ун-т транспорту, Центр досліджень з історії науки і техніки ім. О. П. Бородіна.* Київ, 2013. С. 42–45.

7. Бурлак Г. В. Основні напрями наукової діяльності В.Є. Таїрова. *Професор С.Л. Франкфурт (1866–1954) – видатний вчений-агробіолог, один із дієвих організаторів академічної науки в Україні (до 150-річчя від дня народження) : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 18 листоп. 2016 р. / НААН, ННСГБ, Мирон. ін-т пшениці ім. В.М. Ремесла [та ін.].* Київ: ТОВ «Наш формат», 2016. Ч. 2. С. 111–112.

8. Бурлак Г. В. Розвиток наукового обґрунтування енотерапії в працях професора В.Є. Таїрова (1859–1938). *Історія освіти науки і техніки в Україні : матер. XIII Всеукр. конф. молодих учених та спеціалістів, присвяч. 100-річчю від часу утворення у складі М-ва зем. справ комітетів – вченого і с.-г. освіти (нині – Нац. акад. аграр. наук України) та 80-річчю від дня народж. акад. НААН, Засл. діяча науки і техніки України, Героя України, президента НААН (1996–2011) М.В. Зубця (1938–2014), Київ, 18 трав. 2018 р. / НААН; ННСГБ; Рада молодих вчених НААН.* Вінниця : ФОП Корзун Д.Ю., 2018. С. 29–32.

*Опубліковані праці, які додатково відображають
наукові результати дисертації*

9. Власов В. В., Бурлак А. В. Таїров Василь Єгорович – організатор вітчизняної науки про виноград і вино. *Виноградарство і виноробство : міжвід. темат. наук. зб.* / НААН, ННЦ «ІВіВ ім. В.Є. Таїрова». Одеса, 2019. Вип. 56. С. 3–6. (особистий внесок автора: наукове опрацювання літературних джерел, аналіз і узагальнення одержаних результатів, розробка висновків).

10. Професор ТАЇРОВ Василь Єгорович (1859-1938): біобібліогр. покажч. наук. пр. за 1879-1940 рр. / НААН, ННСГБ, ННЦ «Ін-т виноградарства і виноробства ім. В.Є. Таїрова»; уклад.: В. В. Власов, Н. А. Мулюкіна, Г. В. Бурлак, В. М. Суховілова, О. С. Запорожан; наук. ред. В. А. Вергунов; авт. вступ. ст. В. В. Власов. Одеса, 2019. 136 с.: портр. – (Сер. «Біобібліографія вчених-аграріїв України» / НААН, ННСГБ; кн. 77) (дисертантом підготовлено розділи I, II і III-частково).

АНОТАЦІЯ

Бурлак Г.В. Професор В.Є. Таїров (1859–1938) – вчений та організатор дослідної справи у виноградарстві України. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.07 – історія науки й техніки. – Національна наукова сільськогосподарська бібліотека НААН, Київ, 2020.

Дисертаційна робота присвячена комплексному дослідженню життєвого шляху й науково-практичної діяльності відомого вченого у галузі виноградарства і виноробства, професора В.Є. Таїрова (1859–1938). Розкрито передумови та ключові чинники формування його наукового світогляду. Запропоновано періодизацію творчого шляху вченого у відповідності до найважливіших подій життя та наукової діяльності у 1880–1936 рр. Розкрито внесок ученого у вітчизняне сільськогосподарське дослідництво та його наукове значення. Аналізуючи роботи В.Є. Таїрова щодо комплексного вивчення культури винограду, з'ясовано напрями наукових досліджень ученого: агротехніка, в тому числі захист рослин та агрохімія, щеплене розсадництво і виноробство. Висвітлено значення створення ним Виноробної станції руських виноградарів і виноробів – як першого осередку дослідно-практичної діяльності в галузі виноградарства та виноробства. Проаналізовано і систематизовано наукову спадщину професора В.Є. Таїрова. Запроваджено до наукового обігу низку невідомих і маловідомих архівних матеріалів і наукових праць ученого.

Ключові слова: В.Є. Таїров, виноградарство, виноробство, філоксера, щеплене виноградне розсадництво, фальсифікація вина, енотерапія, Виноробна станція руських виноградарів і виноробів, ННЦ «Інститут виноградарства і виноробства імені В.Є. Таїрова».

АННОТАЦИЯ

Бурлак А.В. Профессор В.Е. Таиров (1859–1938) – ученый и организатор опытного дела по виноградарству в Украине. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.07 – история науки и техники. – Национальная научная сельскохозяйственная библиотека НААН, Киев, 2020.

Диссертация посвящена комплексному изучению жизненного пути и научной деятельности известного ученого в отрасли виноградарства и виноделия профессора В.Е. Таирова (1859–1938).

Работа состоит из введения, трех глав, выводов, списка использованных источников и приложений.

Во введении обоснована актуальность диссертационного исследования, показана связь с научными программами, планами, темами, обоснованы цель, задачи, объект, предмет, методологические основы, научная новизна и структура исследования, очерчены хронологические и территориальные рамки.

В первой главе «Историография, источниковая база и методологическая основа исследования» проанализирована степень научной разработки предмета исследования, проведена оценка источниковой базы, аргументировано использование методологических принципов и методов исследования. Установлено, что комплексное научное исследование деятельности профессора В.Е. Таирова в контексте становления и развития отечественного сельскохозяйственного опытного дела по изучению культуры винограда не проводилось.

Во второй главе «Начало жизненного и профессионального пути В.Е. Таирова и факторы формирования научного мировоззрения ученого» выделены пять периодов в соответствии с важнейшими событиями в жизни и творческой деятельности ученого в 1880–1936 гг.

В первый период (1880–1887), В.Е. Таиров получил высшее образование в Петровско-Разумовской земледельческой и лесной академии и затем продолжил образование в области виноградарства и виноделия в странах Западной Европы, где круг его научных интересов сформировался под влиянием ведущих европейских ученых.

Показано, что в период 1887–1905 гг. закладываются основные устои научно-организационных свершений В.Е. Таирова. Его активная работа в Министерстве государственных имуществ, Комитете виноградарства Императорского общества сельского хозяйства южной России и др. способствовала созданию первого в Российской империи закона «О виноградном вине» и восстановлению виноградарства на базе технологий привитого питомниководства как метода консервативной борьбы с филлоксерой.

Проанализирована деятельность В.Е. Таирова по созданию первого в Российской империи исследовательского учреждения в области виноградарства и виноделия – Винодельческой станции русских виноградарей и виноделов (1905), определены основные направления работы и достижения Станции в досоветский и советский периоды.

Выяснено, что главными направлениями деятельности ученого в период 1905–1911 гг. были фитопатология и создание Патологического бюро, химия и микробиология вина, результаты которых нашли свое воплощение в технологиях виноградарства и виноделия бывшей Российской империи.

В 1912–1920 гг. под руководством В.Е. Таирова были заложены коллекционные участки и проведены агробиологические исследования подвойных и привойных сортов винограда. В результате разноплановых экспериментов в области виноделия был определен ряд особенностей технологического применения штаммов винных дрожжей, создана их коллекция, изучены условия брожения и факторы, влияющие на этот процесс.

Доказано, что пятый период (1921–1936) деятельности ученого характеризуется практическим воплощением его идей в области привитого виноградного питомниководства, началом ампелозкологических исследований (виноградарство на песках).

В третьей главе «Научно-исследовательская и организационная деятельность В.Е. Таирова в области виноградарства и виноделия» анализируется научно-практическая деятельность ученого и ее влияние на виноградарство и виноделие XX ст. В разделе приведена систематизация его творчества по тематическим рубрикам и выделены 3 основных периода научных исследований (1886–1905; 1906–1917 и 1918–1936), определены главные направления научной деятельности ученого, к которым относятся: агробиологические исследования привойных и подвойных сортов винограда, разработка технологий привитого виноградного питомниководства, проведение фитопатологического мониторинга, исследования штаммов винных дрожжей и совершенствование технологий виноделия, научное обоснование ампело- и энотерапии.

Доказано, что В.Е. Таиров первым начал ампелозкологические исследования винограда на примере виноградарства на песчаных почвах, создав основы технологий закладки, ведения и защиты виноградных насаждений на песках.

Результаты исследований дают основания утверждать, что ученый оставил в наследство ряд значимых научных наработок новаторского характера по теоретическим и практическим вопросам виноградарства и виноделия, внедренных в дальнейшую научно-практическую деятельность Станции виноградарей и виноделов, а также в отечественную практику виноградарства и виноделия.

Ключевые слова: В.Е. Таиров, виноградарство, виноделие, филлоксеры, привитое виноградное питомниководство, фальсификация вина, энотерапия, Винодельческая станция русских виноградарей и виноделов, ННЦ «Институт виноградарства и виноделия имени В.Е. Таирова».

ANNOTATION

Bourlak G.V. Professor V.Ye. Tairov (1859–1938) – a scientist and organizer of research on viticulture in Ukraine. – Manuscript.

The dissertation for obtaining the Candidate of Historical Science degree in specialty 07.00.07 – «History of Science and Technique» – National Scientific Agricultural Library of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine, Kyiv, 2020.

The dissertation is dedicated to the complex study of the life path and research activities of a famous scientist in the field of viticulture and winemaking, Professor V.Ye. Tairov (1859–1938). Prerequisites and key factors of its scientific path formation are revealed. The periodization of the scientist's creative path according to the most important events of his life and scientific activity in 1880–1936 is revealed. The scientist's contribution to domestic agricultural research and its scientific significance were disclosed. Analyzing the professor's work on the complex study of grape culture, the directions of his scientific researches were found out: agrotechnics, including plant protection and agrochemistry, grafted seedlings and winemaking. The importance of the Wine-growing station of the Russian winegrowers and winemakers created by him was revealed as the first center of experimental and practical activity in the field of viticulture and winemaking. His scientific heritage was analyzed and systematized. A number of unknown and little-known archival materials and scientific works of the scientist were introduced into scientific circulation.

Keywords: V.Ye.Tairov, viticulture, winemaking, phylloxera, grape seedlings, wine adulteration, enotherapy, Wine-growing station of the Russian winegrowers and winemakers, NSC «V.Ye. Tairov Institute of Viticulture and Winemaking».

Підписано до друку 28.02.2020	Формат 60x84\16
Ум. друк. арк. 0,9	Обл.-вид.арк. 0,9
Наклад 100 прим.	Зам. № 200220

Віддруковано у редакційно-видавничому відділі НУБіП України вул.
Героїв Оборони, 15, Київ, 03041, тел.: 527-81-55
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4097 від 17.06.2011

